

Бебина Миловановић

ВЕГЕТАБИЛНИ МОТИВИ НА НАДГРОБНИМ СПОМЕНИЦИМА ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА

Пратећи свет симбола кроз остатке прошлости, упознајемо се са духовном културом цивилизација које су стварале сопствени свет у коме је сваки део природе постао веза између Свемоћног и човека. Проучавајући симболичка значења различитих мотива, доћи ћемо до закључка да је сваки од њих временом обогаћиван новим значењима која су се више или мање до данас задржала. Заустављајући точак историје код Римљана, упознаћемо се са светом симбола једног војничког, империјалистичког народа који је у великој мери и поред своје моћи страховао од небеских закона.

Производи материјалне културе носиоци су различитих мотива који осим естетског доживљаја предмету дају и душу. Било да је реч о керамичком материјалу, тоалетном прибору, архитектонским здањима, или пак сепулкралним споменицима, сваки од њих носи одређену декорацију која у себи садржи трагове давно заборављене симболике стопљене у орнамент. Велики број симбола је задржао и сачувао свој првобитни значај, развијајући се у правцу одговарајућих религијских схватања.

Позната римска изрека: "Mors janua vitae" (Смрт доноси живот), дубоко је ушла у свест Римљана, стога су настојали да мотиве који симболишу ову тематику прикажу у свим сферама живота. Према томе, важан је сваки детаљ, јер готово да нема случајних приказа, већ сваки мотив има своје мето, а често у себи садржи два искључива природна феномена-умирање и рађање. Смрт као повод подизања споменика са једне стране застрашује, а са друге стране уводи нас у свет непознатог који у зависности од религијског схватања може бити различито тумачен. Из страха од пролазности и заорава, човек ствара визију о другом, оностраном свету у коме вечно борави душа покојника.

На надгробним споменицима из Виминацијума доминирају вегетабилни мотиви који поред декоративне улоге имају и симболичко значење. Тридесет три споменика из Виминацијума садрже вегетабилну орнаментику. Од тога, 15 споменика има приказ винове лозе, са или без грожђа, 11 - бршљан, 15-розету, 7- венац, 3- палмете, 3-акантус и 1 - гирланду. Дешава се да један споменик носи више вегетабилних мотива, чиме се појачава естетски и симболички значај датог орнамента. У овом раду појединачно је обрађен сваки од наведених мотива са циљем да се открије симболичка нит која се провлачила кроз духовни живот Римљана.

ВИНОВА ЛОЗА

Мотив винове лозе налази се на 15, од укупно 33 споменика орнаментисаних вегетабилним мотивима. На основу положаја винове лозе на споменку и комбинације са другим мотивима, извршена је подела на 4 варијанте.

1 - преплет винове лозе и бршљана у оквиру натписног поља (кат. бр. 1, сл. 1)

2 - преплет винове лозе и бршљана у фризу (кат. бр. 2, 3, 4, 5 и 6; сл. 2, 3, 4 и 9).

3 - Кантарос са виновом лозом и грожђем у фризу, соклу или главном рељефном пољу (кат. бр. 7, 8, 9, 1 и 10; сл. 5, 6, 7 и 1).

4 - винова лоза са грожђем изнад полукружног забата (кат. бр. 4, 11, 12, 13, 14 и 15; сл. 9, 8, 10 и 11).

Симболика винове лозе скрива се у њеном периодичном умирању током јесени и рађењу током пролећи. Као и свака друга листопадна биљка и винова лоза симболизује буђење природе, а самим тим и живота. Доводећи је у везу са људским животом, може асоцирати на његово васкрсење, а самим тим и на бесмртност. Имајући у виду ово симболичко значење винове лозе, јасно нам је њено присуство на споменицима сепулкралног култа. Познато је да су у неким гробовима Атијана прилагане гране винове лозе уз покојника, да би временом постали омиљени рељефни мотиви на надгробним споменицима (М. R. Vasić, 301-302).

Неизбежно је уз симболично значење винове лозе да се спомене Дионис. Наиме, божанство које након убијања и комадања тела поново се рађа, тј. васкрсава, логично да остаје заштитник вегетације која из године у годину умире и поново се рађа попут самог божанства. Само његово име по једном од многобројних тумачења доводи се у везу са речју *voipos*-вино. Ова етимолошка веза може се најбоље објаснити тесном везом Диониса са виновом лозом чији је он митски узгајивач (Д. Срејовић, А. Цермановић, 1992, 116-119).

Једно од многобројних чуда везаних за Диониса јесте појава тзв. "једнодневне лозе" која би за неколико сати процветала и дала плодове. На исти начин и Дионис неочекивано долази и ишчезава, што је симбол живота, тј. смењивања живота и смрти (М. Eljadic, 1991, 302-315).

Преплетом винове лозе са бршљаном само је појачана симболика бесмртности, јер је бршљан као зимзелена биљка прави представник вегетације која не умире, већ пркоси природним недаћама. На оквирима и фризовима стела кат. бр. 1, 2, 3, 4, 5 и 6, сл. 1, 2, 3, 4 и 9, прелет винове лозе и бршљана губи симболички смисао и постаје чисто декоративни елемент чији је циљ да допринесе естетском доживљају споменика.

На стелама Виминацијума доминира прлет винове лозе и бршљана на фризу. За разлику од ситуације код нас, овај вид украшавања типичан је за Норик (М. Šašel, 1998, 329-353; М. Lovenjak, 1998, 63-88), Далмацију (Р. Zotović 1995, 41; М. R. Vasić, 301-302), Д. Панонију (V. Dautova-Ruševljan, 1983, 60; М. Mirković, 1971, Pl IV(3)), док га у Г. Мезији и Дакији има мање (Д. Димитров, 1942, 65-70; М. Moga, Ion I. Russu, 1974, 75).

Композиција кантароса са виновом лозом и грожђем који може бити фланкиран пантерима попут фриза стеле, кат. бр. 7 (сл. 5), мора се посматрати као иконографски приказ синкретистичког култа који доминира крајем II и почетком III в.н.е. Иза ове композиције крије се симболички приказ Дионисовог и Аполоновог култа. Веза између ова два божанства је вишестука. Раскомадани Дионисови удови сахрањени су крај Аполоновог трonoшца у Делфима, а док Аполон путује

у земљу Хиперборејаца, Дионис га замењује у Делфима. Нарочито су његове пророчке способности биле поштоване у Тракији (Д. Срејовић, А. Цермановић, 1992, 116-119). Сем тога, пантери који фланкирају кантарос са лозом, заједнички су пратиоци и Диониса (на путу за Индију) и Аполона. У овом случају пантери имају профилактичко својство с циљем да чувају Дионисов кратер са вином.

Приказ кантароса из кога извире винова лоза са грожђем, омиљен је на споменицима са пирамидалним завршетком из источне Далмације (П. Петровић, 1986, 27) и Паноније (V. Dautova-Ruševljan, 1983 58-59; N. Cambi, 1989, 59-76; J. Klemenc, V. Kolšek, P. Petru, 1972, 14) За разлику од Западних провинција, у којима је наведени приказ редак, Г. Мензија, Дакија и северна Македонија обилују овим мотивом (V. Kondić, 1965, 167-169). Од средине II в. кантарос са виновом лозом доминира у Рациарији и Тимакум Минусу где је вероватно у то време радила радионица са производњом споменика овог типа. По В. Кондићу, кантарос треба везати са приказом урне са остацима покојника, стога се порекло ове композиције треба тражити у Италији у време раног царства (V. Kondić, 1965, 176).

Четврта варијанта, тј. винова лоза са грожђем изнад полукружног забата је типична појава на споменицима Г. Мезије и Рациарије. Троугаони забат од средине II в. замењује се полукружном архиволтом која полази директно од оквира натписног поља или почива на ниским пиластрима. Ово архитектонско решење треба довести у везу са приказом биста покојника које је било немогуће извести у троугаоном пољу. С друге стране не сме се заборавити симболичко значење фронтоне на грчком храму, где је био у својству небеског свода. Такву симболику фронтон задржава и на стели, месту где почива покојник. Лучни свод, само још у већој мери одражава свет небеса где борави покојникова душа. Како се изнад тог свода налази винова лоза са грожђем, онда би се наведена композиција могла схватити као приказ оноземаљског, рајског света. Вера у загробни живот давала је људима наду у спас и живот после смрти. Такво схватање раја најбоље је представљено на фрескама из ранохришћанског периода и то у гробницама из Виминацијума (М. Korać, 1998, 23-29; М. Korać, 1991, 107-122) Бешке (М. Marijanski-Manojlović, 1987, 17-32) и Ниша (L. Mirković, 1954-1955; 53-73).

Анализом свих варијанти у којима доминира мотив винове лозе, долазимо до закључка да су наручиоци ових стела присталице Дионисовог култа или њему сродног, локалног божанства. Територијално гледано, винова лоза типичан је орнамент надгробних споменика Дунавског басена, почевши од I в.н.е., а нарочито током II и III в., да би се задржао и у IV в. Током овог дугог периода запажају се стилске разлике у рељефној обради датог мотива. Прва два века карактерише прецизнија и реалистичнија обрада, док у наредна два века наступа период упрошћавања и геометризације, што је уопште одлика целокупне касноантичке уметности (V. Kondić, 1965, 167-169).

БРШЉАН

Симболички блиски, винова лоза и бршљан често се налазе у заједничком преплету на фризовима или оквирима надгробних стела. Такав случај је на стелама кат. бр. 1, 2, 3 и 6, сл. 1, 2, 3 и 4, међутим, бршљан може бити и самостално приказан као на фризовима стела кат. бр. 8, 9, 16 и 17, сл. 6, 7, 12 и 13 или на оквиру стеле кат. бр. 18, сл. 14. Главно рељефно поље стеле кат. бр. 15, сл. 11, орнаментисано је гранама

бршљана са цветовима, између којих је спирално увијена лоза. По један бршљанов лист урезан је са једне и друге стране орла раширених крила у забату стеле кат. бр. 16, сл. 12., док идентични листови у фризу исте стеле фланкирају кантарос са грифонима. У угловима плоче кат. бр. 19, сл. 26, с једне и друге стране формуле D(is) M(anibus), налази се по један бршљанов лист.

Бршљан као зимзелена биљка, представник је вегетабилног света који симболизује трајност, и упућује на наставак живота и бесмртност. Бршљан је атрибут Диониса, бога вегетације и васкрсења. Дионисов венац сачињен је од бршљановог лишћа, док је тирс (палица којом дарује живот) обавијен бршљаном и виновом лозом, а завршава се ресицама оморице (M. Eljadj, 1991, 302-315).

Прихваћен као национални мотив Трачана, бршљан је тетовиран на телу овог народа. Декоришући фризове или оквире стела, бршљан је добио улогу орнамента који сам, или са виновом лозом, испуњава празне делове сепулкралних споменика, јер је као биљка-пузавица најпогоднији за то. За разлику од винове лозе, бршљан доминира на споменицима Тракије и Црног мора, што се може објаснити, тамошњим локалним вегетабилним божанствима која су идентификацију нашла у

Дионису. По Димитрову, порекло овог мотива треба тражити у Фригији, где је поштован култ Сабазиса. (Д. Димитров, 1942, 65-70).

Преплет бршљана, са или без винове лозе, обично краси оквире и фризове стела Далмације (R. Zotović, 1995, 41; M. R. Vasić, 301-302), Д. Паноније (V. Dautova-Ruševljan, 1983-44). Г. Мезије (V. Kondić, 1965, 167-169), Дакије и Тракије (Д. Димитров, 1942, 65-70). Наведени мотив присутан је од друге половине II в. до краја антике. Треба имати на уму да је крај II и почетак III в. период када бршљан доминира на сепулкралним споменицима Царства (V. Kondić, 1965, 169).

РОЗЕТА

Мотив розете на надгробним споменицима Виминацијума углавном се налази у троугаоном забату као средишњи орнамент. Такав случај је на стелама, кат. бр. 9, 11, 20, 21, 22, 23 и 24, сл. 8, 15, 16, 7, 17 и 18. Розета може бити приказана и у венцу полукружног забата на стелама, кат. бр. 12, 13, и 25, сл. 10, или у главном рељефном пољу на стели кат. бр. 23, сл. 22. Мање розете као декоративни орнаменти налазе се у акротеријама стела, кат. бр. 26 и 27, сл. 19, затим у главном рељефном пољу изнад приказа венца на стелама, кат. бр. 28 и 29. Фрагмент натписног поља, кат. бр. 15, сл. 11, који се завршава норичко-панонском волутом, у угловима има такође приказ малих розета. Плинта жртвеника, кат. бр. 30, сл. 21, у средини орнаментисана је малом розетом, док су са стране рељефно наглашене акротерије.

У приказу розете можемо издвојити астралну и хтонску симболику овог мотива. По облику слична кругу, розета асоцира на цикличност на шта указују урезани зраци на тзв. Wirbelrosette (R. Zotović, 1995, 50). По веровању која потичу са Оријента, душа покојника након што остави тело, диже се према небу и наставља да живи у астралним сферама. На основу тога, розета симболизује Сунце где бораве душе умрлих. Стеле са астралним симболима типичне су за Хиспанију, Галију и Панонију. На овим стелама обично је у забату приказан полумесец с горе окренутим роговима, између рогова је звезда, диск или розета. Овај приказ означава Месец и Сунце, да је то тачно, сведочи стела из Лангреса на којој су у акротеријама попрсја Сола и Луне (B. Gabričević, 1987, 55-60). Приказ розете у троугаоном забату

наших стела може имати астралну симболику, наиме може представљати Сунце, док делфини у акротеријама преносе душе умрлих до ове крајње станице.

Хтонски карактер розете потврђују епиграми у којима се каже да се човек после смрти претвара у биљку. У овом случају, човекова душа се јавља у виду руже. Римски празник посвећен покојницима носи назив Розалије. Наиме, овог дана гробови предака обасипани су ружама, а сама ружа симболизовала је душу преминулог. Овом тумечењу у прилог иду и прикази розете у венцу. Како је венцем овенчавана покојникова глава, у овом случају розета представља главу или душу преминулог, док се венцем постиже дивинизирање.

Приказ розете на надгробним споменицима потиче из Беотије, одакле стиже у Рим, а потом се из Италије шири у Норик (B. Gabaričević, 1987, 58; M. Lovenjak, 1998, 251-259; M. Šašel, 1998, 329-353), Далмацију (R. Zotović, 1995, 50) и Панонију (V. Dautova-Ruševljan, 1983, 45). Реалистичан приказ розете типичан је за просторе Мезије (V. Kondić, 1965, 173) и Дакије (Д. Димитров, 1942, 72-73) у II и III в.

Посматрајући орнамент розете на споменицима Подунавља, може се уочити да Мезија и Дакија предњаче у приказу наведеног мотива, било самостално приказаног, било у венцу.

ВЕНАЦ

На надгробним споменицима Виминацијума, венац се увек налази у полукружном фризу, праћен додатним орнаментом, на основу кога су издвојене три варијанте ове композиције.

1-Венац са мањим венцем у средини, кат. бр. 28.

2-Венац са розетом у средини, кат. бр. 6, 12, 13, 17, 23 и 25, сл. 4, 10, 22. Ову представу можемо очекивати и на фрагментима стела, кат. бр. 22 и 29, сл. 18 и 23.

3-Венац са звездом у средини, кат. бр. 4 и 14, сл. 9.

Симболика венца везана је за древне цивилизације Месопотамије и Египта у коме су мумије фараона овенчаване венцима још у време 18. династије (M.R. Vasić, 297-298). Да је венац тесно повезан са култом мртвих, сведоче налази сребрних и бронзаних венаца у гробовима јужне Русије (Темах, Керч) и Ахаје, где се датирају у III в. п. н. е. Идентични налази венаца налажени су у етрурским гробовима. Плутарх наводи како су вазе с пепелом код Римљана кићене венцима. На стели из Асерије, на фризу испод нише са попрсјама покојника, налазе се метални клинови који су вероватно носили венац или сличну флоралну декорацију (M.R. Vasić, 296). Венцем се постиже хероизирање покојника. Венац је и награда, односно, одликовање намењеном војнику за његове херојске подвиге. Венац кога Венера држи изнад глава римских императора и војсковођа приликом тријумфа, има исту функцију.

Кипови богова овенчавани су венцима, а свако божанство имало је венац сачињен од одговарајућег лишћа, (Chevalier, Gheerbant, 1987, 325). Смртници су овенчавани у част војничких или спортских подвига још за живота. Таква пракса је примењивана и код покојника, стога у сцени "даће" покојник на одру држи венац у руци (M.R. Vasić, 298). Кружни облик венца, као и биљке од којих је сачињен, асоцирају на цикличност.

Посебну пажњу можемо посветити нашим варијантама 2 и 3. Варијанта 2 најзаступљенија је на стелама са полукружним забатом. Посматрајући композицију венца са розетом у средини у полукружном забату изнад кога је винова лоза са

грођем, долазимо до следећег симболичког разрешења: розета је сам покојник овенчан венцем, док је лучна архиволта ганица између овог и оног света. Виновом лозом представљен је рајски врт који чека покојника. На такво размишљање наводе нас хришћански прикази раја изведени на фрескама ранохришћанских гробница (М. Korać, 1998, 23-29; 1991, 107-122; М. Marijanski -Manojlović, 1987, 17-32; L. Mirković, 1954-1955, 53-73).

Варијанту 3 карактерише приказ звезде у венцу. Звезда као астрални симбол је место где бораве душе покојника. По учењу Халдејских свештеника, душа када напусти покојниково тело наставља да живи у васиони. Ово источњачко учење било је прихваћено од стране питагорејца и стоика, а римски легионари раширили су га широм Царства (B. Gabričević, 1987, 55-60).

Стела, кат. бр. 4, подигнута је августалу Виминацијума чије је име Thall(us) оријенталног порекла и често се среће на споменицима М. Азије. На стели, кат. бр. 14, родни град сахрањеног декуриона Валерија Исаурика, био је колонија Исауро. Наведено име града може се протумачити као Исаура Ветус чија је локација између Сирије и Битиније (М. Mirković, 1986, 114). Ова два епиграфска податка, као и чињеница да су легионари легије VII Клаудијеве у два наврата боравили на Истоку, довољно нам је да објаснимо одакле су ова религиозна схватања доспела у Виминацијум (М. Mirković, 1968, 59). Мотив звезде у венцу обухвата Д. Панонију (V. Dautova-Ruševljan, 1983, 46), источну Далмацију (Полимље, Врбицу, Склани, Фочу) (R. Zotović, 1995, 50-51; M.R. Vasić, 287), Мезију (V. Kondić, 1965, 183-186) и Дакију (Д. Димитров, 1942, 72-73). Хронолошки посматрано, варијанта 3, најраније се јавља крајем II в., а доминира у II и III в.

ПАЛМЕТА

Палмете се на надгробним споменицима јављају само у функцији акротерија. Такав је случај на стелама са кат. бр. 9, 21, 31, сл. 7, 16, 24. На стели кат. бр. 9, палмете фланкирају розету у троугаоном забату. Палма симболизује бесмртност и симбол је победе и успона. На сепулкралним споменицима, палма добија чисто декоративну функцију, тако да се налази у акротеријама споменика и то обично приказана као полупалмета. Широко распрострањен, овај орнамент сведочи о декоративној улози коју је имао на споменицима Норика, Далмације, Паноније, Г. и Д. Мезије и Македоније (V. Kondić, 1965, 186). Како је палмета задржала само декоративну улогу, разумљиво је да период њеног трајања обухвата чак четири века (I-IV в.). Споменици из Виминацијума са наведеним мотивом припадају II в.

АКАНТУС

Само три розете од акантусовог лишћа красе споменике Виминацијума. Такав случај је у фронтону стела са кат. бр. 22 и 28, сл. 18, и на плинти жртвеника кат. бр. 32.

Као дивља биљка која расте у јужним пределима, издваја се -Akantus molis са правилним, широким врховима листа и -Akantus spinosus, чији се врхови листова завршавају са бодљама. Акантус представља препреку коју с муком треба савладати. Погребна кола украшавана су акантусом, као и одећа јунака, коринтски

капител и сл. Све је везано за сиболику ове биљке, јер су и покојници и јунаци и градитељи, морали савладати одређене тешкоће, како би стекли успех и славу (А. Несторовић, 1962, 83; Б. Гавела, 1969). У Дакији и Далмацији, овај мотив често је присутан у фронтону стела, док га у Норичу и Панонији обично има у функцији акротерија. На споменицима Германије, омиљен је приказ розете у фронтону, а акантуса у акротеријама (V. Kondić, 1965, 178-179). Хронолошки посматрано, мотив акантуса присутан је још у I в. (Норик, Далмација, Панонија), док га на Виминацијуму срећемо тек почетком III в.

ГИРЛАНДЕ

На доњем делу фрагментарно очуване стеле са кат. бр. 33, сл. 25, у соклу приказана је гирланда коју држе Ероси. Већ од III в. п. н. е., гирланде постају омиљени мотив на тзв. александријским саркофазима и фрескама. Познато нам је да су Римљани украшавали зидове, врата и надвратнике, цветним тракама. Вероватно да је ова идеја потекла из малоазијских области и Египта. Да су Римљани прихватили такве обичаје, види се по изградњи породичних гробница са вртovima у каснорепубликанском и раноцарском периоду (V. Kondić, 1965, 181). На римским надгробним споменицима, гирланда има првенствено декоративни значај и обично се налази на соклу, фронтону или међупољу стела. Хришћани ће од пагана преузети овај мотив у иконграфском приказу раја, нарочито на фрескама ранохришћанских гробница (М. Korać, 1998, 23-29; 1991, 107-122; М. Marijanski, -Manojlović, 1987, 17-32; Л. Мирковић, 1954-55, 53-73). Г. Мезија има мало споменика са наведеним орнаментом, познат је један пример са Космаја, неколико из Рациарије и Скупа (V. Kondić, 1965, 180-181). Гирланде које носе крилати Ероси, типичне су за Панонију и Норик (V. Dautova-Ruševljan, 1983, 62; D. Pinterović, 1958, 23-63), док у Далмацији, Г. Дакији и Македонији гирланде красе бочне стране споменика квадратног облика са приказом Атиса у главном пољу (П. Пејтровић, 1986, 22-23; 26; сл. 15 и 18). Из Виминацијума познат је тзв. Проконески саркофаг са тројном гирландом на бочним странама коју носе крилати Ероси, док се у луцима гирланде, налазе главе медузе и розете. Овај луксузни саркофаг рађен је по узор на хеленистичке саркофаге и датује се у другу четвртину II в. (М. Ђорђевић, 1989-90, 133-147; М. Томовић, 1991, 69-82). Вероватно је мотив гирланде са стела прешао и на саркофаге задржавајући чисто декоративну улогу. Узимајући у обзир стеле са идентичним мотивом из Д. Паноније, наш споменик можемо датовати у II в.

ЗАКЉУЧАК

Резултат проучавања надгробних споменика у овом раду огледа се у покушају откривања симболичког значења мотива, који су можда били последња жеља преминулог или виртуозни рад веште клесарске руке.

Посматрајући табелу I, долазимо до закључка да је на споменицима Виминацијума најбројнији мотив розете који је у три варијанте присутан на 17 споменика.

Варијанта I- самостални приказ розете у забату;

Варијанта II- розета у венцу и

Варијанта III -мале розете у функцији орнамента.
Винова лоза заступљена је на 15 споменика, а такође се могу издвојити три варијанте:

Варијанта I- преплет винове лозе и бршљана;

Варијанта II- кантарос са виновом лозом и грожђем и

Варијанта III- винова лоза са грожђем изнад полукружног забата.

У преплету са виновом лозом или самостално, бршљан је следећи вегетабилни мотив присутан на 12 споменика. По бројности, одмах иза њега је мотив венца кога прати розета или звезда, стога су издвојене три варијанте:

Варијанта I- венац са розетом у средини;

Варијанта II- венац у венцу и

Варијанта III - венац са звездом у средини.

Четири наведена мотива доминирају у односу на преостала три. Наиме, палмета у функцији акротерија присутна је на свега три споменика као и розета од акантусовог лишћа. Гирланда на леђима Ероса краси сокл само једне фрагментарно сачуване стеле.

Вегетација као симбол природе која сваке зиме умире, а с пролећа васкрсава, с правом је нашла место на споменицима сепулкралног карактера. Пролазност живота код човека изазива страх кога покушава да превазиђе стварајући визију о оном земљаном, загробном животу. Цикличност вегетабилног света даје човеку скривену наду у васкрсење и бесмртност. Антички свет је из тог разлога придавао биљкама посебну пажњу.

Територијална распрострањеност мотива указује на чињеницу да се временом првобитно симболичко значење претворило у чисто декоративни орнамент погодан за испуњавање оквира надгробних стела и попречних фризова који раздвајају натписно поље од главног рељефног поља. Време прерастања симбола у орнаменте, тешко се може утврдити. Хронолошки оквир јављања винове лозе и бршљана на споменицима Виминацијума обухвата период од појављивања првих надгробника на овом локалитету, тј. од друге половине IV в.н.е. све до краја IV в.

Розета је свакако најзаступљенији мотив, било самостално или приказана било у венцу. Она симболизује само Сунце, на шта асоцирају њене латице пажљиво наглашене урезима клесарског длета. С друге стране, композиција розете у венцу може асоцирати на главу хероизованог покојника. Како су покојници ових стела углавном ветерани или војници, венац у овом случају има значење војничког одликовања. Аналогних примера има у Д. Панонији и датују се на крај I и II в.н.е. У Аквинкуму радила је радионица са израдом војничких стела овог типа која је имала две фазе: прва у доба Хадријана и друга, у доба А. Пија. Крајем II и почетком III в.н.е. стеле са идентичним приказом производе се у Рациарији, тако да морамо рачунати на двојно порекло наших споменика (V. Dautova-Ruševljan, 1983; V. Kondić, 1965, 177).

Осим хронолошке и територијалне припадности ових стела, може се покренути и питање о етничкој припадности наручиоца. Анализирајући имена покојника, долази се до закључка да су то углавном ветерани, војници и ослобођеници Источњачког порекла (Thal..., Eutychus, Agathopus, Isauricus). Као легионари или пратећи контингенти, доспевши на просторе Виминацијума, са собом су понели и одређена схватања која су оставила траг и на надгробним споменицима.

Палмете у функцији акротерија чисто су декоративног карактера са истакнутим архитектонским елементима. Ретко се јављају у Мезији, док су типичне за Далмацију и Панонију.

Ероси са гирландом на рамену воде порекло још са хеленистичких саркофага, а радо су приказивани на римској архитектури, првенствено у декоративној улози. У Мезији је овај мотив редак, стога га у Виминацијуму има само на једној фрагментарно очуваној стели, односно, соклу стеле. Квалитетан рад клесара, као и бели мермер, издвајају овај споменик у односу на остале и указују на његово страно порекло, вероватно из Паноније.

Сви до сада споменути вегетабилни мотиви могли би се грубо груписати у две симболичке групе:

I- симболи умирања и рађања (винова лоза, бршљан, палмете, кантарос са лозом и грожђем)

II- хероизирање покојника (розета у венцу).

Посматрајући квалитет израде, издваја се стела бр. 7, (сл. 5) рађена од белог мермера, као и већ споменут сокл стеле бр. 33, сл. 25. Стела бр. 7 је архитектонског типа са богатом орнаментиком. Комбинација Посејдонових атрибута (Тритон, делфини, трозубац) са Кибелиним лавовима у акротеријама и Дионисовим кратером у фризу, долази се до чињенице да је реч о култном синкретизму типичном за крај II и почетак III в. Источњачко порекло имена Zosimus i Trophimus са натписа указују и на могућност источњачког порекла ове стеле. Са сигурношћу се може рећи да је мајстор врхунски познавалац свог заната и да је стела импортом доспела у Виминацијум.

Преостали споменици иако су лошијег квалитета и материјала (кречњак) ипак поседују извесне стилске вредности у рељефној обради мотива, стога се посебно могу издвојити стеле бр. 8 и 13, сл. 6 и 10, као и горњи делови фрагментарно очуваних стела бр. 4 и 11, сл. 9 и 8. Међу стелама могу се пратити стилска одступања у обради истог мотива. Стела бр. 8, сл. 6, издваја се као рад посебног мајстора који је шаблонски, крајње стилизовано приказао кантарос са виновом лозом и грожђем у главном рељефном пољу. Грожђе губи свој реалан изглед и готово подсећа на шишарку. Ова стилизација типична је за познији период, тако да би стелу датовали у III в. Нешто финије обраде је кантарос са лозом на стели бр. 1, сл. 1, где већ уочавамо вернији приказ бобица грожђа. Најреалније је изведена лоза са грожђем на стели бр. 9, сл. 7, мада је споменик израдиран и оштећен.

Пратећи мотив розете, такође се могу уочити стилска одступања. У забату стеле бр. 21, сл. 16 латице розете готово да нису наглашене, тако да се цвет утапа у кружну форму. Таква геометризација типична је за Далмацију док у Мезији преовладава реалистичан приказ розете са јасно наглашеним латицама, као што је случај са розетама на споменицима бр. 20, 23, 24, 27 и 30, сл. 15, 22, 17, 19 и 21. Розета од акантусовог лишћа је свакако најверније обрађена тако да њене широке и нареджане латице обухватају цео торугаони простор фронтоне. Такав је случај на споменику бр. 22, сл. 18.

Венац исклесан у дубоком рељефу у полукружном забату стеле бр. 13, сл. 10 најверније осликава природност овог орнамента. Лошије је обрађен венац на стели бр. 4, сл. 9. Насупрот споменутом стилским особинама, венац са стеле бр. 23, сл. 22 рађен је у плитком рељефу и одаје рад сасвим друге клесарске руке, која је крајње шематизовала листове на венцу.

Локално порекло кречњака од кога је исклесан највећи број стела из Виминацијума као и осредњи квалитет рељефне обраде, указују на постојање локалне клесарске радионице у самом граду или у његовој ближој околини. Та радионица могла је радити крајем II и почетком III в. када је Виминацијум доживео и највећи просперитет током читаве историје. Порекло мајстора остаће нам непознато, с тим што су извесне стилске разлике од пресудног значаја за могућност постојања више радионица у истом или различитом временском периоду. Такође треба рачунати и на постојање различитих клесарских школа које су потенцирале сопствени стил и орнаменте.

КАТАЛОГ

1. Доњи део надгробне стеле.

Костолац, Viminacium

Народни музеј у Пожаревцу, инв. бр. 424.

Кречњак, дим. 72 x 50 x 13 cm.

Очуван је само доњи део стеле, оштећен са леве стране. Око натписног поља текла је бордура са спирално увијеним витицама винове лозе и бршљана. У соклу приказан је кантарос из кога са једне и друге стране излази чокот винове лозе са грођем. Стела се завршава усадником који је прилично оштећен.

Необјављено, сл. 1.

2. Надгробна стела, сл. 2, (M. Mirković, 1986, 119-120).

Костолац, лок. "Чаир", Viminacium.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 410.

Прва половина II в.

Бели мермер, дим 42,5 x 61 cm.

Натпис је у профилисаном оквиру, а изнад њега је бордура са приказом кантароса из кога излази винова лоза и бршљан. У профилисаном, троугаоном фронтону налази се глава Медузе, а у акротеријама делфини.

3. Фрагментарно сачувана стела, сл. 3, (M. Mirković, 1986, 172, N° 200).

Костолац, Viminacium.

Бели мермер, дим. 60x 58x 15 cm.

Прва половина II в.

Очувана је горња десна страна споменика. У троугаоном фронтону налази се глава Медузе, а лево и десно је по једна птица (голуб ?). У десној акротерији је делфин, кога можемо очекивати и на левој страни. Испод забата је фриз декорисан преплетом винове лозе и бршљана. Епиграфско поље је било фланкирано коринтским стубовима, чије је стабло тордирано. Од натписа сачувана су само три завршна слова првог реда.

4. Надгробна стела, сл. 9, (M. Mirković, 1986, 114, N° 78).

Костолац, лок. "Чаир", Viminacium.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 531.

Друга половина II в.

Кречњак дим. 200 x 70 x 24 cm.

Стела са полукружним забатом у коме је венац са звездом у средини док је са спољне стране лука приказана винова лоза са по једним гроздом. Испод забата је

фриз са флоралним мотивом. Натпис је фланкиран стубовима. Доњи део стеле недостаје.

5. Горњи део стреле, (V. Kondić, 1965, 231, N° 35).

Смедеревска тврђава.

Бели мермер, дим. 130 x 115 x 55 cm.

Датовање: II век.

У троугаоном фронтону налази се глава Медузе, а у акротеријама хипокампи са главама повијеним доле. Испод је фриз са орнаментом винове лозе. Главно рељефно поље фланкирано је пиластрима. У њему је приказана митолошка сцена-Отмица Алкесте (Алкесту са велом на лицу држи за руку Херакло и приводи је). Жена је дата у профилу, док је Херакле an face. Са левог рамена виси му лавља кожа и батина. Следећа сцена приказује Адмета док седи, а девојка стоји иза његових леђа. У средини је клина са два трonoшца. Између главног рељефног поља и натписа налази се сцена лова.

6. Горњи део надгробне стеле, сл. 4, (M. Mirković, 1986, 163-164, N° 174).

Смедеревска тврђава, Крстава кула у Малом граду.

Датовање: II век. Дим 70 x 70 cm.

Сачуван је део епиграфског поља, тј. само прва четири реда, фланкирана стубовима. Изнад је фриз са виновом и бршљановом лозом. Од горњег дела споменика остале су само базе стубова који су фланкирали венац у главном рељефном пољу.

7. Надгробна стела, сл. 5.

Дрмно, Viminacium.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 569.

Друга половина II в.

Бели мермер, дим 246 x 89 x 20 cm.

Епиграфско поље фланкирано је тордираним стубовима са коринтским капителом, док је доњи део стуба украшен са три реда лишћа. Изнад натписа је фриз са кантросом у средини из кога излази винова лоза, а са стране су пантери. Изнад фриза у профилисаном, троугаоном забату је Тритон који хвата јелена за роге. У акротеријама налази се по један лав са овнујском главом у предњим шапама, док је између њих призматичан стуб са приказом пса(?) у плитком рељефу. У профилисаном соклу налазе се два делфина укрштених репова са трозупцем у средини. Испод је урезана ascia-секира.

8. Надгробна стела, сл. 6, (M. Mirković, 1986, 113, N° 77).

Костолац, Viminacium.

Београд, "Пећине" у Доњем граду на Калемегдану.

Друга половина II в.

Кречњак дим 243 x 87 x 29 cm. Недостаје доњи део.

Натписно поље фланкирано је стубовима украшеним лозом, цвећем и тракама. У фризу су приказане животиње у трку: лево два пса, десно кошута и јелен или пас. У главном рељефном пољу фланкираном тордираним стубовима налази се кантарос са виновом лозом и грођем. Изнад тече фриз са бршљановом лозом. Стела се завршава троугласто профилисаним забатом с главом Медузе и птицама са стране. Акротерије су без украса. Сокул стеле имао је рељефни орнамент који се данас не види.

9. Десни горњи део стеле, сл. 7, (M. Mirković, 1986, 166, N° 179).

Смедеревска тврђава у "Малом граду"

Народни музеј Смедерево.

Дим 123 x 42 x 27 cm.

Делимично су очувана само прва три реда натписа у профилисаном пољу. У фризу је гранчица бршљана. Изнад је правоугаоно поље фланкирано тордираним стубовима у чијем је центру кантарос са лозом и грођем. Розета краси профилисани забат, док су палмете у функцији акротерија. Споља су приказани делфини.

10. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 135-136, N° 119).

Костолац, Viminacium.

Датовање: III в.

Сиви кречњак, дим. 178 x 69 x 26 cm. Изнад натписног поља фланкираног стубовима у ниши између два стуба налази се биста човека кратке косе у хламиди са фибулом на десном рамену. У соклу је кантарос са виновом лозом и грођем чије се витеце пењу уз ивичне површине натписа.

11. Горњи део надгробне стеле.

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв.бр.1909.

Лош кречњак, дим.105 x 70 x 30 cm.

Сачуван је само горњи део стеле, оштећен са десне стране.

Очуван је горњи део профилисаног натписног поља изнад кога је фриз са приказом текуће спирале. Пиластри носе профилисани забат у чијем је центру розета са четири листа. У акротеријама је винова лоза са грођем.

Необјављено. Сл.8.

12. Надгробна стела, (V. Kondić, 1965, 99, N° 54).

Дрмно, дим. 164 x 73 x 18 cm.

Средина II в.

У полукружном забату чија архиволта лежи на пиластрима, налази се венац са тракама, у коме је мања розета. У акротеријама приказана је стилизована виновалоза са по једним гроздом. Натписно поље је у профилисаном оквиру.

13. Надгробна стела, сл. 10, (M. Mirković, 1986, 142-143, N° 131).

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв.бр. 556.

Средина или друга половина II в.

Кречњак, дим. 223 x 91 x 40 cm.

Епиграфско поље, дим. 122 x 64 cm.

Недостаје доњи део стеле.

Епиграфско поље је фланкирано стубовима, у едикули коју придржавају два пиластра је венац са тракама и розетом у средини. У акротеријама је винова лоза са грођем.

14. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 147-148, N° 141).

Костолац, лок. Градац" нађена је 1900 год. са још пет плоча формирала је гроб.

Нестала. Средина II в.

Кречњак, дим. 227 x 91 x 10 - 40 cm. Епиграфско поље, дим. 111 x 67 cm.

Коришћена је у секундарне сврхе, као поклопац саркофага.

Недостаје део првог реда натписа. Унутрашња страна стеле је у виду дво-сливног крова са акротеријама. Изнад натписа у полукружном фронтону је приказ венца са тракама и звездом у средини. Витеце винове лозе са грођем красе спољне стране забата. У соклу стеле су три коњаника са копљима.

15. Горњи део надгробне стеле.

Костолац.

Народни музеј Пожаревац.

Лош кречњак, дим. 134 x 74 x 26 cm.

Недостаје лева страна споменика.

Сачуван је горњи део натписног поља са норичко-панонском волутом "седластог" типа и розетом у углу. Изнад натписа у профилисаном правоугаоном пољу, које се горе завршава трима конхама, налазе се две гране бршљана са лишћем и спирално увијеном лозом и цвећем. Изнад конхи је реалистичан приказ винове лозе са грођем.

Конхе могу да асоцирају на ранохришћанске базилике, стога би споменик датовали у IV в.

Необјављено. Сл.11.

16. Фрагмент горњег дела стеле.

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 417.

Квалитетан мермер, дим. 49 x 81 x 11 cm.

Сачуван је фриз са приказом кантароса у средини и грифонима који га фланкирају. У угловима фриза су урезани листови бршљана. У профилисаном забату који је делимично оштећен, налази се орао раширених крила, главом окренут удесно, док бршљаново лишће краси углове забата.

Остатак стеле није сачуван.

Необјављено. Сл. 12.

17. Горњи део стеле.

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 576.

Лош кречњак, дим. 58 x 106 x 30 cm.

Стела је исклесана од доње стране поклопца саркофага са акротеријама. Очувана је ниша са пиластрима у којој је приказан брачни пар са двоје деце. Попрсја су лоше очувана. Фриз је декорисан преплетом винове лозе и бршљана. Фрагментарно је очуван део профилисаног оквира који је текао око натписа.

Необјављено. Сл.13.

18. Надгробна стела, сл. 14, (M. Mirković, 1986, 114, N° 79).

Костолац, лок. Рит, нађена 1976. год.

Народни музеј Пожаревац, инв.бр. 1907/10908.

Кречњак, дим. 123 x 66 x 34 cm. Епиграфско поље, дим. 90 x 50 cm.

Оквир натписног поља је украшен лозом и бршљаном. Недостаје горњи део споменика. Испод натписа су две раширене шаке и ascia-секира.

19. Надгробна плоча, сл. 26, (M. Mirković, 1986, 140, N° 127).

Дрмно.

Народни музеј у Београду.

У угловима између формуле D(is) M(anibus) налази се по један бршљанов лист.

20. Надгробна стела, сл. 15, (M. Mirković, 1986, 140, N° 127).

Костолац, нађена 1905. год.

Београд, "Пећине" у Доњем граду на Калемегдану.

Кречњак, дим. 110 x 37 x 6 cm. Епиграфско поље, дим. 60 x 25 cm.

Прва половина II в.

Изнад натписног поља фланкираног стубовима у троугаоном забату је розета, док су акротерије без украса. Стела се завршава усадником.

21. Надгробна стела, сл. 16, (M. Mirković, 1986, 118-119, N° 88).

Костолац, лок. "Рит", нађена 1974. год. са још два споменика. Заједно су чинили конструкцију познијег гроба.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 1906.

Кречњак, дим. 195 x 72 x 35 cm. Епиграфско поље, дим. 106 x 53 cm. Прва половина II в.

Слова висине 7,6 - 5 cm. Троугловима су одвојене речи.

Изнад профилисаног натписног поља у правоугаонику, рељефно је изведен лук, док је у забату розета. У акротеријама су стилизоване палмете. Стела се вероватно завршавала усадником који је сада одломљен.

22. Горњи део стеле.

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 558.

Кречњак, дим. 49 x 90 x 27 cm.

II/III в.

У профилисаном троугаоном забату целом површином распростире се розета. У спољним троугловима су делфини са главама доле. Испод забата делимично је очуван горњи део главног рељефног поља са стубовима, а у средини је венац од кога је остао само горњи део и две мале розете у угловима.

Необјављено. Сл. 18.

23. Надгробна стела, сл. 22, (M. Mirković, 1986, 141, N° 128).

Костолац, лок. "Чаир".

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 572.

Почетак III в.

Кречњак, дим. 230 x 76 x 26 cm. Епиграфско поље дим. 71,5 x 43 cm. Стела је напрела испод трећег реда натписа. Изнад профилисаног епиграфског поља у правоугаонику фланкираном пиластрима, налази се венац са розетом у средини. Троугаони забат краси розета са четири листа, док су у акротеријама делфини.

24. Горњи део надгробне стеле, сл. 17, (M. Mirković, 1986, 170, N° 190).

Смедерево.

Почетак III в.

Кречњак, дим. 62 x 45 x 20 cm.

Сачуван је само први ред натписа, као и ниша фланкирана тордираним стубовима. У ниши су у два реда приказане бисте покојникове породице. У првом реду је жена окружена двојцом мушкараца, а у другом реду су бисте четворо деце. Стела се завршава забатом у коме је розета, а у акротеријама су делфини.

25. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 145, N° 134).

Костолац. Изгубљена.

Кречњак, дим. 193 x 63 x 26 cm. Епиграфско поље, дим. 193 x 52 cm. II в.

Изнад епиграфског поља у полукружном фронтону кога фланкирају два пиластра, је венац са тракама и розета у средини.

26. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 167-168, N° 182).

Костолац.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 565.

Средина II в.

Кречњак, дим. 193 x 74 x 24 cm. Данас је сачуван само доњи део споменика, дим. 85 x 70 x 23 cm. Епиграфско поље, дим. 68 x 41,5 cm.

У троугаоном фронтону налази се венац са тракама, док су у акротеријама розете. Стела се завршавала рељефним приказом лежећих лавова, док је између њих глава Атиса?

Данас је сачувана само доња половина натписа, док прва три реда недостају.

27. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 136-137, N° 121). Сл. 19.

Костолац, нађена 1890. год.

Београд, лок. "Пећине" у Доњем граду на Калемегдану.

Почетак III в.

Мермер, дим. 172 x 80 x 20 cm. Епиграфско поље, дим. 96 x 58 cm.

Изнад профилисаног натписног поља у троугаоном забату је орао, док је са спољних страна по једна розета и глава бика са војним ознакама.

28. Надгробна стела, (M. Mirković, 1986, 138, N° 123).

Костолац.

Народни музеј Пожаревац.

Почетак III в.

Лош кречњак, дим. 216 x 90 x 32 cm. Епиграфско поље, дим. 98 x 63,5 cm. Преломљена на три фрагмента, данас ја сачуван само средишњи део споменика. Изнад профилисаног натписног поља, у правоугаонику између два коринтска стуба, приказан је венац са мањим венцем у средини, у угловима су четири розете. У троугаоном забату је розета од четири листа акантуса. Акротерије красе делфини.

29. Надгробна стела, сл. 23, (M. Mirković, 1986, 156, N° 158).

Костолац (Viminacium)

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 555.

II/III в.

Бели кречњак, дим. 148 x 87 x 37 cm. Епиграфско поље у профилисаном оквиру, дим. 84 x 62 cm.

Изнад натписа очуван је део правоугаоног поља са стубом и делимично очуваним венцем. У средини венца можемо очекивати розету.

30. Надгробни жртвеник, сл. 21, (M. Mirković, 1986, 120, N° 90).

Костолац, лок. "Пећине", нађен 1964. год.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 1262.

Шупљикави кречњак, дим. 108 x 60 x 43 cm.

У угловима плинте су рељефно наглашене акротерије, док је у средини розета.

31. Надгробна стела, сл. 24, (M. Mirković, 1986, 118, N° 87).

Костолац, лок. "Пећине", нађена је 1980. год.

Данас је у Костолцу. Прва половина II в.

Кречњак, дим. 200 x 70 x 30 cm. Епиграфско поље, дим. 105 x 60 cm.

Изнад профилисаног натписног поља у троугаоном забату је полумесец, а у акротеријама су полупалмете. Стела се завршава усадником.

Споменик је напукао испод првог реда натписа, као и са леве и десне стране.

32. Надгробни жртвеник, (B. Кондић, 1965, 241, N° 9).

Костолац.

Бели мермер, дим. 67 x 34 x 19 cm.

На предњој страни споменик се завршава малим троугаоним забатом, а у њему је орнамент од акантусовог лишћа. Натпис је фланкиран коринтским полустубовима.

Натпис није забележен. III в.

33. Доњи део надгробне стеле, сл. 25, (М. Мirković, 1986, 173, N° 202).

Костолац, нађен 1901. год.

Народни музеј Пожаревац, инв. бр. 526.

Бели мермер, дим. 137 x 132 x 35 cm. Епиграфско поље је фланкирано са два тордирана стуба, дим. 48 x 106 cm.

Испод епиграфског поља од кога је остао само крајњи део последњег натписног реда, налазе се два нага Ероса са гирландом преко рамена. Стела је оштећена накнадно пробушеним рупама непознате намене.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Vasić M. R., Nadgrobni spomenici (stele i cipusi) u rimskoj provinciji Dalmaciji od I-IV v. n. e. Neobjavljeno.
- Gabričević B., Studije i članci o religijama i kultovima antičkog sveta, Split, 1987.
- Гавела Б., Историја уметности античке Грчке, Београд, 1969.
- Dautova-Ruševljan V., Rimska kamena plastika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije, Novi Sad, 1983.
- Ђорђевић М., Римски камени саркофази у Виминацијуму, Viminacium 4-5, Пожаревац, 1989-90.
- Елијаде М., Историја веровања и религијских идеја, књ. I, Београд, 1991.
- Zotović R., Rimski nadgrobni spomenici istočnog dela provincije Dalmacije, Užice, 1995.
- Klemenc J, Kolšek V, Petru P., Antičke grobnice u Šempetru, Ljubljana, 1972.
- Kondić V., Sepulkralni spomenici sa teritorije rimske provincije G. Mezije, Beograd, 1965.
- Кораћ М., Сликарство гробница у Виминацијуму, Пожаревац, 1998.
- Korać M., The late Roman Tomb with Frescoes from Viminacium, Starinar XLII, Beograd, 1991.
- Lovenjak M., Novi in revidirani rimski natpisi v Sloveniji, Arheološki vestnik, 49, Ljubljana, 1998.
- Marijanski-Manojlović M., Rimska nekropola kod Beške u Sremu, Novi Sad, 1987.
- Mirković M., Inscriptions de la Mesie Supérieure, vol. II, Viminacium et Margum, Beograd, 1986.
- Mirković M., The inscriptions from Sirmium and its territoru, Sirmium I, Beograd, 1971.

Mirković M.,

Мирковић Л.,

Moga M. Russu Ion I.,

Несторовић А.,

Петровић П.,

Pinterović D.,

Срејовић Д. Цермановић А.,

Томовић М.,

Cambi N.,

Chevalier J., Gheerbant A.,

Šašel M. Kos,

Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji, Beograd, 1968.

Старохришћанска гробница у Нишу, Старинар V-VI, Београд, 1954-1955.

Lapidarul muzeului banatului, Timisoara, 1974.

Архитектура старог века, 1962, Београд.

Римски камени споменици из Карана, Т., Ужице, 1986.

Novi i neobjavljeni rimski kameni spomenici s terena Murse, okolice. Osječki zbornik br. VI, Osijek, 1958.

Речник грчке и римске митологије, Београд, 1992.

Проконески саркофаг са гирландама из Виминацијума, Viminacium 6, Пожаревац, 1991.

Bilješke uz dvije Panonske nadgrobne stele, Vjesnik AMZ, 3. serija -vol. XXII, Zagreb, 1989.

Riječnik simbola, Zagreb, 1987.

Dolničajev Lapidarij, Arheološki vestnik 49, Ljubljana, 1998.

VEGETABLE MOTIVES ON THE TOMBSTONES

Summary

Vegetable motives dominate on the tombstones from Viminacium and they have, besides a decorative role, a symbolic meaning too. The total number of 33 monuments was processed (30 stele, 2 sacrificial altars and 1 tombstone plate). The motive of the rosette is present on 17 stones in the following variants:

Variant I - a rosette in the gable,

Variant II - a rosette in a wreath, and

Variant III - a small rosette as an ornament.

The rosette has astral and chthonians symbolics. Variant I would correspond to astral sphere, while variant II has the meaning of a military decoration as well as making a deceased a hero. Chronological lasting of this ornament is 2nd and 3rd century A. D.

Grapevine is present on 15 gravestones. Three variants can also be separated:

Variant I - the interlace of the grapevine and the ivy,

Variant II - kantaros with the grapevine and the grapes and

Variant III - grapevine and the grapes over a semicircle gable.

The basic symbolics of this motive rests on a periodical dying and birth which points to immortality and resurrection. After the mentioned symbolics the vine is attributed to Dionysus cult. Watched through the time, the vine is a favourite motive during the whole antique period (1st - 4th century A. D.).

The ivy decorates 12 gravestones, independantly or interlaced with the grapevine. As an evergreen plant it is a representative of vegetation which defies to the natural forces. Like the grapevine it symbolizes immortality for which the members of Dionysus's cult were longing. On our steles it primary has a decorative function. It dominates by the end of 2nd and the beginning of 3rd century, and it is sporadically present on the gravestones of 4th century A. D.

The wreath with the taenias is present on 11 gravestones in the following variants:

Variant I - a wreath with a rosette in the middle, Variant II - a wreath in a wreath and

Variant III - a wreath with a star in the middle.

On the steles of the soldiers and veterans the wreath has the meaning of a military decoration, and with the civilians it symbolizes the heroizing the deceased. It is a favourite motive at the end of 2nd and the beginning of 3rd century A. D.

Palmettos and acanthuses decorate only the three gravestones and have only a decorative role. The same is with Eros with a garland in the socle of the stele cat, no. 33. This motive is probably taken from Pannonia where it was favourite in 2nd. century A. D.

The local origin of limestone which was used for almost all the gravestones from Viminacium, points to the existence of the local chiseling workshop in the town it self or in its vicinity. The stylistic differences in the processing of individual motives are the result of the existence of different chiseling schools. The work of this workshop can be connected for the end of 2nd and the beginning of 3rd. century A. D. when Viminacium experienced the greatest flourishing. Besides that, most of the gravestones belong to that period.

Marble steles were probably imported in this region, either as unprocessed blocks or as already finished product of an experienced master from the East or Pannonia.

BEK	2/2 I-IV	I-IV	II/III	II/III	II-III	III	II	II-III
МОТИВИ								
Кат. бр.								
1	•		•					
2	•							
3	•							
4	•			•				
5	•							
6	•			•				
7			•					
8		•	•					
9		•	•		•		•	
10			•					
11				•	•			
12				•				
13				•				
14				•				
15		•		•	•			
16		•						
17		•		•				
18		•						
19		•						
20					•			
21					•		•	
22				•	•	•		
23				•	•			
24					•			
25				•				
26					•			
27					•			
28				•	•	•		
29				•	•			
30				•	•			
31							•	
32						•		
33								•

Шематски приказ вегетабилних мотива на надгробним споменицима из Viminacium-a

Schematic review of the vegetable motives on the tombstones from Viminacium

Сл. 1

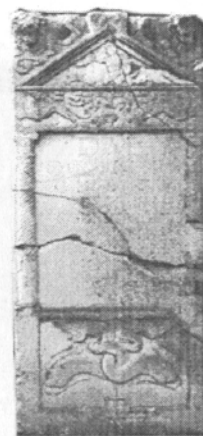
Сл. 2

Сл. 3

Сл. 4

Сл. 5

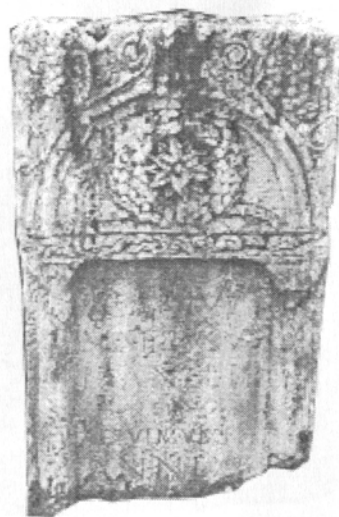
Сл. 6

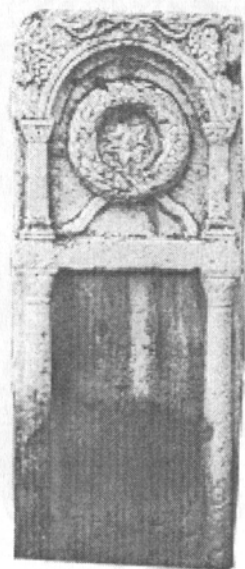
Сл. 7

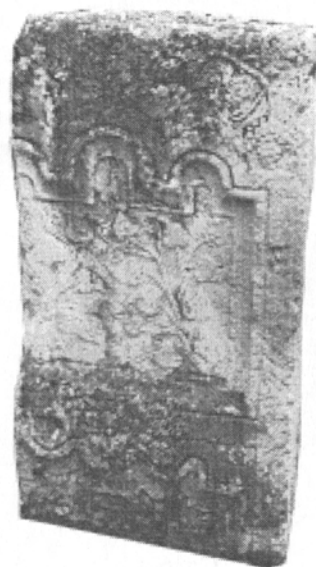
Сл. 8

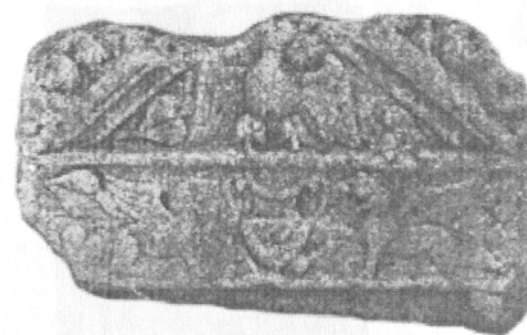
Сл. 9

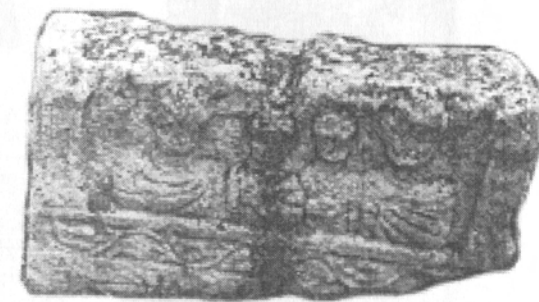
Сл. 10

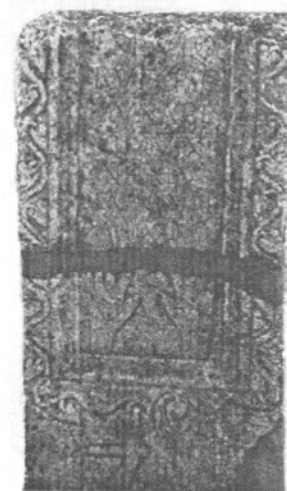
Сл. 11

Сл. 12

Сл. 13

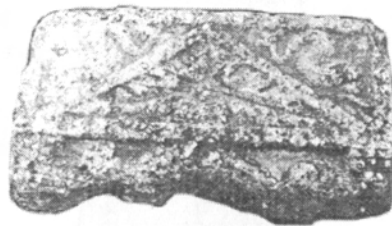
Сл. 14

Сл. 15

Сл. 16

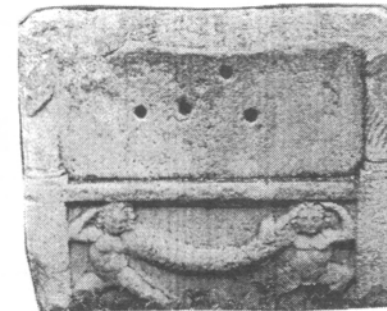
Сл. 18

Сл. 17

Сл. 19

Сл. 25

Сл. 21

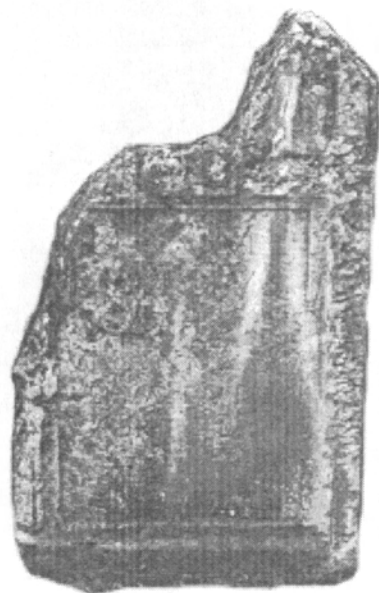
Сл. 22

Сл. 26

Сл. 24

Сл. 23